

Petar MACUT, **U sjeni križa, samokresa i noža. Katolički tisak u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj**, Redak, Split, 2016., 375 str.

Knjiga Petra Macuta *U sjeni križa, samokresa i noža. Katolički tisak u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj* obrađuje odnos katoličkog tiska na području Nezavisne Države Hrvatske u razdoblju od 1941. do 1945. godine. U središtu autorova istraživanja jest odnos, tj. pisanje katoličkog tiska u odnosu prema ustaškom režimu. Tako da Macut u svome djelu istražuje odnos katoličkog tiska prema uspostavi NDH, zatim pisanje o vjerskim prijelazima, antisemitizam, odnos prema kultu ličnosti Ante Pavelića, zatim pitanje komunizma, boljševizma i partizana te cenzuru. O odnosu Katoličke crkve prema NDH, odnosno o njezinu položaju u njoj, napisano je nekoliko znanstvenih radova i monografija, no ovo je prvo monografsko djelo u kojem je obrađen katolički tisak i sistematiziran njegov odnos prema NDH i samom ustaškom režimu. Otvaranjem pitanja odnosa katoličkog tiska prema NDH, autor je dao pregledan i sustavan uvid u tu problematiku, osobito kroz praćenje novinskih napisa u spomenutom razdoblju iz kojega se može iščitati odnos katolicizma prema ustaškome režimu. Ovdje svakako treba istaknuti, a to i sam autor pokazuje u svome djelu, kako katolički tisak na području NDH u ratnom razdoblju nije imao jedinstven stav prema ustaškome režimu, dakle bilo je onih tiskovina koje su ga otvoreno podržavale do onih koje su se prema njemu kritički odnosile. U svakom slučaju vrijednost ovoga djela nalazi se u činjenici da je obrađen sav katolički tisak koji je izlazio tijekom Drugoga svjetskog rata i predstavljen u odnosu prema ustaškom režimu, što je svakako tema koja se dosad nalazila u pozadini znanstvenog interesa.

Nakon »Predgovora« (9-10) u uvodnome djelu knjige Macut prvo progovara o metodološkom pristupu izrade ove monografije (11-13). Tu naglašava kako je središnja tema njegova istraživanja pisanje katoličkog tiska u vrijeme NDH, naglašavajući kako će važan metodološki postupak biti i utvrđivanje »izostanka sadržaja« usporedbom katoličkog tiska međusobno, kao i s ostalim relevantnim tiskom. Zatim progovara kako to istraživanje obuhvaća puno širu problematiku od one koja je obuhvaćena pojmom propagande jer, ne izostavljajući propagandni dio, autor ga stavlja u određeni povijesni kontekst. Time otvara pitanja na koja i daje odgovor u svojoj knjizi: propagira li se u katoličkom tisku i u kojoj mjeri ustaška ideologija, postoje li katoličke tiskovine koje to čine, nalazi li kvalitativnu i kvantitativnu razliku u sadržaju te propagande kroz vrijeme trajanja NDH? Tako da središte istraživanja čini tematska obrada katoličkog tiska prema zadanim temama. Time autor otvara sljedeće tematske cjeline koje su obrađene u ovoj knjizi: na koji je način katolički tisak pisao o osnutku NDH, kako katolički tisak tematizira pitanje vjerskih prijelaza pravoslavaca, Židova i starokatolika u Katoličku crkvu s naglaskom na političku instrumentalizaciju toga pitanja od strane ustaškog režima, kako katolički tisak piše o Židovima, kakve tekstove donosi o marksizmu i boljševizmu, zatim kako i u kojim prigodama piše o Anti Paveliću i na koji način, i koje su druge političke teme koje se mogu naći u katoličkome tisku toga vremena? Tomu autor pridodaje i sklop pitanja odnosa državnih institucija prema katoličkome tisku, koji promatra u ukupnoj ocijeni odnosa Crkve i države od 1941. do 1945. godine.

Unutar toga uvodnog dijela nalazi se poglavlje »Razvoj tiska i Katolička crkva« (15-46), gdje Macut prati razvoj katoličkog tiska u novim društveno-političkim okolnostima u kojima se Crkva našla od 19. stoljeća pa do 1939. godine. Dakle, započinje s kratkim pregle-

dom katoličkog tiska u 19. stoljeću, zatim prelazi na razdoblje od 1900. do 1918. godine, nakon toga piše o procvatu katoličkog tiska u vrijeme Kraljevine Jugoslavije/SHS, dakle u razdoblju od 1918. do 1941. godine. Tu se osvrće i na novu političku realnost nastalu uspostavom nove države pa do 1928. godine, s naglaskom na osnivanju Hrvatske pučke stranke. Pišući o razvoju katoličkog tiska u tim razdobljima, stavlja ga u kontekst političko-društvenih i ideoloških sklopova u kojima je on nastajao i razvijao se kao potreba vremena i odgovor na izazove pred kojima se Crkva nalazila u pojedinome prijelomnom povijesnom razdoblju. Tako da i dalje nastavlja pisati o katoličkom tisku u vremenu od šestosiječanjske diktature 1929. do travnja 1941. godine. Prema tom predstavljanju tema autor svakako uzima u obzir sve okolnosti u kojima se razvijao katolički tisak od polovice 19. stoljeća do početka Drugoga svjetskog rata. Na kraju poglavlja donosi vrijedan popis katoličkoga tiska prema šematizmu iz 1939. godine, kao i sveobuhvatan popis toga istog tiska s osnovnim podacima. Te dvije posljednje teme svakako su vrijedan izvor za daljnje proučavanje katoličkih tiskovina na hrvatskome prostoru u razdoblju do 1945. godine.

Slijedi poglavlje »Katolički tisak u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj« (47-288). To središnje i najopširnije poglavlje knjige u biti je razlaganje o temama koje je autor naveo kao ključne u svome metodološkom pristupu. Započinje ga odnosom Državnog Izvještajnoga i Promičbenoga Ureda prema katoličkom tisku, donoseći pritom dopise i popise katoličkog tiska prema dokumentaciji spomenutog ureda. Potom prelazi na pisanje katoličkih tiskovina o uspostavi NDH, gdje dodatno pojašnjava minimaliziran prikaz uspostave NDH i šutnju o njoj unutar spomenutog tiska, kao i to na koji je način preko katoličkih tiskovina bila obilježavana godišnjica osnutka NDH od 1942. do 1945. godine. Nezaobilazna tema svakako je sraz dvaju svjetonazora, onoga katoličkoga i ustaškoga. Zato Macut analizira upravo odnos ustaške ideologije prema Katoličkoj crkvi, zatim odnos Crkve prema pojmovima kojima se koristi ustaški pokret te pokušaj spajanja ustaške ideologije i katoličkog učenja u slučaju svećenika Ive Guberine. Nakon toga dolazi do druge teme, a to je pitanje vjerskih prijelaza u Katoličku crkvu u vrijeme NDH. Tako da donosi zakonski okvir koji je napravio ustaški režim, potom kanonski okvir koji je dala Katolička crkva, a sve to je uvod u pisanje katoličkog tiska o vjerskim prijelazima. Osvrće se na nasilje i vjerske prijelaze, zatim zakonske odredbe, uredbе, okružnice i upozorenja, koje kronološki razvrstava, te na materijalna i financijska sredstva kao potporu vjerskim prijelazima. Na tome tragu ostaje kada progovara i pitanju antisemitizma u katoličkom tisku. Započinje govorom o pripremi terena za rješavanje židovskog pitanja u NDH i na koji je način spomenuti tisak pisao o Židovima do 29. svibnja 1941. godine. Potom prelazi na antisemitizam na stranicama katoličkog tiska od donošenja rasnih zakona u svibnju 1941. godine. Vrijedna je i bibliografija antisemitskih članaka u katoličkim tiskovinama »Katolički list«, »Nedjelja« i »Hrvatska straža«. Slijedi tekst o antisemitizmu u katoličkim listovima u razdoblju od 1942. do 1945. godine, a tema završava govorom o onim katoličkim tiskovinama koje nisu podlegle antisemitizmu. Nakon toga slijedi tema posvećena kultu Ante Pavelića i na koji način su on i ustaški pokret predstavljeni u katoličkom tisku, a potom prelazi na pisanje katoličkog tiska o boljševizmu, komunizmu i partizanskom pokretu, od napada na SSSR, preko pojave partizana i prvih ubojstava katoličkih svećenika, propagandne antikomunističke akcije na stranicama katoličkih novina od 1943. do 1945., do pojave komunizma

kao pobjedničke opcije u Drugome svjetskom ratu. Od ostalih političkih tema obrađeno je pisanje o Međimurju, koje su okupirali Mađari, i o kapitulaciji Italije i pripojenju Dalmacije Hrvatskoj 1943. godine. Poglavlje završava temom o cenzuri katoličkog tiska u NDH. Time je autor zaokružio teme predstavljene u uvodnom, odnosno metodološkom dijelu svoje monografije i predstavio najvažnije teme zastupljene u katoličkom tisku tijekom Drugoga svjetskog rata.

Posljednje poglavlje »Katolički tisak na optuženičkoj klupi« (289-321) obrađuje razdoblje nakon pada NDH i dolaska komunista na vlast. Vrijeme kada će katolički tisak biti zabranjen. Tu obrađuje temu katoličkog tiska kao dijela optužnice protiv nadbiskupa Stepinca, sagledavajući ga iz više perspektiva kao dokazni materijal protiv nadbiskupa tijekom njegova suđenja.

Na kraju slijedi »Zaključak« (325-330), potom »Bibliografski esej« (331) i »Shema pregleda znanstvenih istraživanja katoličkog tiska« (332-337), odnosno literatura o katoličkom tisku u NDH do 1991. godine i od 1991. godine.

Autor ovoga monografskog djela uspio je pregledno i jasno predstaviti pisanje katoličkog tiska u razdoblju od 1941. do 1945. godine o temama koje su dominirale na njegovim listovima, ali i sveobuhvatno pristupiti odmjeravanju odnosa katoličkih tiskovina prema ustaškom pokretu i ključnim društveno-političkim pitanjima toga vremena. Ovo djelo svakako sadrži vrijedne popise i sistematizacije koje mogu dobro poslužiti za daljnje istraživanje odnosa Crkve i države u razdoblju od 1941. do 1945. godine.

Daniel Patafta